

§ 10 Mošuvnnat – joatkka.

Daniel Lyngdorf Vinka sagadoalli

§ 10.6 M 615- Psyhkalaš buozalmasvuohta sámiid gaskkas.

Áššegirjjit

- M 615 Fia Kaddik ja Mariann Lörstrand Blind 2023-11-23, dnr 1.1.8-2023-2020
- Dievasčoahkkínbeavdegirji 2023-11-21—23, § 47
- Stivrabeavdegirji 2023-12-12—13, § 198.2
- Stivrabeavdegirji 2024-09-30—10-01, § 116.2
- Dievasčoahkkínbeavdegirji 2024-11-19—20, § 43.12

Fia Kaddik ja Šalggo Juhan Ánta Maaret-Inga Marianne leaba skábmamánu 23. b. ovddidan mošuvnna mas gáibideaba:

ahte Sámediggi bargá aktiivvalaččat sámi álbmoga psyhkalaš buozalmasvuođa eastademiin,

ahte Sámediggi doarju dutkijoavkku Lávvuo ja sin psyhkalaš dearvvasvuođa barggu,

ahte Sámediggi joatká váikkuheamen stáhtalaš eiseválddiid nugo Álbmotdearvvasvuođa eiseváldi, Sosiálastivrra jn vái dat váldet ovddasvástádusa áššis.

Stivra mearridii juovlamánu 12. – 13. b. 2024, , § 198.3

ahte gohčču hálldahusa válbmet mošuvnna vieru mielde, eahpepolitihkalaččat, rievttálaččat ja áššálaččat ja čilget ovddit mearrádusa áššis.

Gáibádusa duogáš

Dál gávdno dutkan ja áigeguovdil raporttat ahte sámiin lea maid psyhkalaš buozalmasvuohta. Dutkanjoavku Lávvuo lea dutkan- ja oahppobiras, mii bargá sámi dearvvasvuođa ja buresveadjin dutkamiin Epidemiologiija ja Globala dearvvasvuođa institušuvnnas Ubmeje Universitehtas. Ásahusa ulbmil lea alla dásat dutkan- ja oahppodoaimmaid bokte dagahit nana dearvvasvuođa ja buorre dili Ruota álgoálbmogiin, sámiin.

Dearvvasvuođapolitihkalaš doaibmaprogramma

Sámedikki dievasčoahkkín lea 2019-11-16—28 dohkkehan Dearvvasvuođapolitihkalaš doaibmaprogramma, mii giedahallá seammá ášši go guoskevaš mošuvdna, das boahtá earret eará ovdán ahte Sámediggi galgá bargat:

- ovddidit guhkitáiggi álbmotdearvvasvuođa barggu, man vuodđun lea dat golbma dearvvasvuođadimenšuvnna (materiála, sosiála ja mentala/vuoigŋalaš bealit),

§ 10 Mošuvnnat – joatkka.

§ 10.6 M 615- Psyhkalaš buozalmasvuohta sámiid gaskkas. – joatkka.

- iešsorbmeneastadeaddji doaimmat sámiid gaskkas ja sámiide,
- ahte ovddidit sámi dearvvasvuođa dutkama
- ahte ásahit sámi dearvvasvuođa dutkanguovddáša,
- ahte Sámediggi lea mielde relevánta dutkan ja ovddidan forumiin,
- ahte dat gávdnojit oahppovejolašvuođat vuosttas veahkis sihke psyhkalaš ja fysalaš dearvvuođas,
- ahte gávdnojit sámegielat heahteveahkkedoarjja mas lea sámi giella- ja kulturgelbbolašvuohta
- ahte máhttu gilvojuvvo psyhkalaš buozalmasvuođa, hbtq, doaibmahehttejumi ja veahkaválddi birra lagaš oktavuodain.

Sámi dearvvasvuođa máhttofierpmádat

Sámediggi lea mielde sámi dearvvasvuođa máhttofierpmádagas (stivrabeavdegirji jelgi 2023-12-12—13, § 205, mearrádus mii guoská ulbmilčilgehusaide) maidda ráđđehus juolluda ruđa 2024. Sámediggi lea mielde Sámi dearvvasvuođa máhttofierpmádagas (stivrabeavdegirji mielde 2023-12-12—13, § 205, mearrádus mii guoská ulbmilčilgehusaide) masa ráđđehus lea juolludan ruđa 2024. Ráđđehusa ulbmil lea juolludit ruđa máhttofierpmádaga doaibmabijuid čađaheapmái 2025:s ja 2026:s.¹¹

Doaibmabijut mat máhttofierpmádagas leat:

- Psyhkalaš buozalmasvuohta: Regiovnnat galggašit doarjut ja bargat iešsorbmeneastademiin sámiid gaskkat.

Dát ferte dahkkot ovttas sámi siviilaservodagain, gielddain, Sanks:in, bálvalusorganisašuvnnain ja eaktodáhtolaš organisašuvnnain.

Vuoruhuvvon dearvvasvuođasuorggit strategiijas leat: vuodđodearvvašvuođabálvalus, rávispsykiatriija, mánáid- ja nuoraidpsykiatriija, geriatriija, heahtedikšu boaittoeale guovlluin ja eastadeaddji dearvvasvuođabálvalus olbmuide mat leat rašis dilis.

Eará mearrádusat ja oaivilat

Sámedikki dievasčoahkkin lea 2021-02-26, § 9.1 mearridan mošuvnna 536, mas evttohuvvo ahte Sámediggi jođánit álggaha jahkásaš fáddábeivviid, main psyhkalaš buozalmasvuohta, oapmahaš- ja sorjavašvuođa váttisvuođat leat fáddán ja maidda buot sápmelaččat leat bures boahttin.

¹¹ Regeringsbeslut 2024-03-14, S2023/03375 (delvis).

§ 10 Mošuvnnat – joatkka.

§ 10.6 M 615- Psyhkalaš buozalmasvuohhta sámiid gaskkas. – joatkka.

Čuovvovaččat lea Sámedikki stivra¹² sosiáladepartementii diedihán ahte dorjot Ubmeje universitehta rahčamuša oažžut našonála bargun sámi dearvvasvuodadutkamis ja oahpus.¹³ Universitehta čállosis namuhuvvo earret eará Sámedikki dearvvasvuodapolitihkalaš doaibmaprogramma, ja ahte Ubmeje universitehta čadahuvvo riikkaidgaskasaš ja nationála alladásat vuodđo- ja erenoamášdutkan mánngga iešguđetge diedasurggiin ja buot fakultehtain.

Universitehtas leat Vardduo – Sámi dutkamiid guovddáš, Sámi dutkan (samiska studier) giellaoahpu ášahusas, ja Arcum – Árktalaš guovddáš.

Universitehtas lea maid mielde The Arctic Five, ovtts njeallje eará árktalaš universitehtain Ruotas, Norggas ja Suomas. Earret eará lea dán ovttasbarggu ulbmil ovdánahttit árktalaš dutkama ja alit oahpu, earret eará sámi áššiin ja dearvvasvuoda ja buorre dilli.

Sámedikki stivra 2024-018-27—28, § 103 meannudii ášši; Sámedikki ráđđádallamat Álbmotdearvvasvuodaeiseválddiin metodaevttohusaid birra ráđđehusgohčumis eamiálbmoga sámiid dearvvasvuoda čuovvoleames. Stivrra duodaštusat dán áššis leat earret eará Ubmeje universitehta guorahallanevttohus Álbmotdearvvasvuodaeiseváldái. Universitehta evttohus geardduhit seamma málle (SDSE – sámi dearvvasvuohhta seamma eavttuin) maid Ubmeje universitehta dutkit čadahedje 2021:s ovttas Sámedikkiin.

Sámediggi lea okta 26 eiseválddis, mat leamaš mielde ráhkadeamen psyhkalaš dearvvasvuoda ja iešsorbmenestadeami.¹⁴ Nationála strategijja. Strategijja oasseulbmiliid 4 vuolde fáttmasteaddji servodat, boahtá ovdán ulbmilsuorgi sámiide eamiálbmogiin:

“Leat mánnga ášši mat váikkuhit sámiid darvvasvuoda, nugo buot eará olbmuid, muhto álbmoga erenoamáš historjá, kultuvra ja servodat váikkuhit sin. Eamiálbmogiin lea sámiin vuoigatvuohhta oassálastit buot osiin servodat mearrádusproseassain, ja váikkuhit áššiid mat erenoamážit gusket sidjiide. Danin lea dehálaš sihkarastit ahte sámit ožžot vejolašvuoda váldit ovddasvástádusa iežaset psyhkalaš dearvvasvuoda nannemis ja eastadit iešsorbmemma, muhto maiddái váikkuhit bargguid mat servodagas dáhppáhuvvojit muđui, ja buktit albmossii áššiid mat gusket sidjiide. Fokus galggašii leat dáid áššiide:

¹² Skrivelse ”Samisk hälsoforskning i Sverige”, dnr 2020-426.

¹³ Čálus sosiáladepartementii, ”Nationellt kunskapscentrum för samisk hälsovetenskaplig forskning och utbildning, Umeå universitet, dnr FS 1.6.6-424-21.

¹⁴ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/2c7f774f2d2a4da8be28135b2e032b05/underlag-nationell-strategi-psykisk-halsa.pdf>

§ 10 Mošuvnnat – joatkka.

§ 10.6 M 615- Psyhkalaš buozalmasvuohhta sámiid gaskkas. – joatkka.

- bidjat vuodđun sámi ollislaš oaidnu psyhkalaš dearvvasvuhtii, mas sámi kultuvra ja -giella adnojuvvojit vuđolaš riggodahkan, vái sámit galget veadjit bures ja vái sis lea buorre eallin.”
- čuovvulit ahte sámit ožžot divššu ja doarjaga ja dáhkiidat ahte veahkkedoaimmat leat heivehuvvon dárbbuide; dát lea erenoamáš dehálaš go kultuvrralaš ja konteaksta oasis váikkuhit dearvvasvuodabálvalusa vásáhusaid ja bohtosiid.
- fuolahit ahte dearvvasvuoda bargiin lea gelbbolašvuohhta heivehit divššu- ja doaibmabijuid oahpu bokte, maid leat ožžon joavkku psyhkalaš dearvvasvuoda birra, ja áššiin mat váikkuhit dan ja vugiid got nanne dearvvasvuoda.
- jeavddalaččat čuovvulit sámiid psyhkalaš dearvvasvuoda ja iešsorbmemma.

Nationála strategiija bargguin leat Ubmeje universitehta Epidemiologiija ja Globála dearvvasvuoda ásahusat ovtasbargan ja dahket Sámedikki gohččuma vuodul. Nationála strategiija barggu čuovvoleapmi dahkko 2024 čavčča, ja Álbmotdearvvasvuodaeiseváldi ja Sosiálastivra dat gohččot čeahkkimii.

Muđui lea psyhkalaš dearvvasvuohhta oassin rasismagohčumis sámiid guovdu, mii mánga aeiseválddis lea. Sámediggi lea referánsajoavkkus mielde ja ovtasbargogohčumis nugo doaibmaprogrammas sámiid rasisma eastadanprogrammas bohtá ovdán.¹⁵

Stivra mearradii čakcamánu 30 b. – golggothmánu 1 b. 2024, § 116.2 evttohti Sámediggi mearradii ahte hilgu mošuvnna.

Paragráfa dárkkistuvvui dakkaviđe

Sámediggi mearradii skábmamánu 19 -20 b., § 43.12

ahte beavdáibidjat mošuvnnaid 599, 602, 606, 612, 614, 615.

¹⁵ <https://www.regeringen.se/informationmaterial/2022/07/atgardsprogram-mot-rasism-mot-samer/>

§ 10 Mošuvnnat – *joatkka*.

§ 10.6 M 615- Psyhkalaš buozalmasvuohka sámiid gaskkas. – *joatkka*.

Veronika Håkansson evttoha ahte áššit mat lea báhcán beavdáibiddjojit.

Sátnejodiheaddji loahpaha digaštallama.

Sátnejodiheaddji bidjá proposišuvnna jienasteapmái ahte dohkkehit dehe hilgut Veronika Håkansson evttohusa ja oaidná ahte Sámediggi dohkkeha Veronika Håkanssona evttohusa beavdáibidjat áššiid mat leat báhcán; §§ 10.4-10.7 Mošuvnnat ja § 16 Sámedikki jienastuslohku.

Sámediggi mearrida

ahe beavdáibidjat §§ 10.4-10.7 Mošuvnnat ja § 16 Sámedikki jienastuslogu.

§ 10 Motioner – forts.

Daniel Lyngdorf Vinka ordförande

§ 10.6 M 615- Psykisk ohälsa bland samer

Dokument

- M 615 av Fia Kaddik, Mariann Lörstrand Blind 2023-11-23, dnr 1.1.8-2023-2020
- Plenumsprotokoll 2023-11-21—23, § 47
- Styrelseprotokoll 2023-12-12—13, § 198.2
- Styrelseprotokoll 2024-09-30—10-01, § 116.2
- Plenumsprotokoll 2024-11-19—20, § 43.12

Fia Kaddik och Mariann Lörstrand Blind har den 23 november inlämnat en motion där de yrkar:

- att Sametinget aktivt arbetar med frågan om psykisk ohälsa hos den samiska befolkningen,
- att Sametinget stöttar forskargruppen Lávvuo och deras arbetet med psykisk hälsa,
- att Sametinget fortsätter sitt påverkansarbete hos statliga myndigheter som Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen med flera så att de tar sitt ansvar i frågan.

Styrelsen beslutade 12 -13 december 2024, § 198.3

- att uppdra till kansliet att bereda motionen enligt praxis, så som opolitiskt, rättsligt och sakkunnigt samt redovisa tidigare beslut i ärendet.

Skäl för yrkandet

Nu finns det forskning och aktuella rapporter om att det finns psykisk ohälsa ibland samiska befolkningen. Forskargrupp Lávvuo är en forsknings- och utbildningsmiljö fokuserad på samisk hälsa och välbefinnande vid Institutionen för Epidemiologi och Global Hälsa, Umeå Universitet. Miljöns syfte är att genom forsknings- och utbildningsaktiviteter av högsta kvalité bidra till att stärka hälsa och välbefinnande hos det samiska urfolket i Sverige.

Hälsopolitiskt handlingsprogram

Sametingets plenum har 2019-11-16—28 antagit Hälsopolitiskt handlingsprogram där det, med koppling till det aktuella ämnet i motionen, anges att Sametinget bland annat ska verka för:

- ett långsiktigt folkhälsoarbete med basen i de tre hälsodimensionerna (den

§ 10 Motioner – *forts.*

§ 10.6 M 615- Psykisk ohälsa bland samer – *forts.*

- materiella, sociala och mentala/andliga dimensionen),
- suicidprevention bland och för samer,
 - att främja forskning inom samisk hälsa,
 - att ett centrum för samisk hälsoforskning inrättas,
 - att Sametinget ingår i relevanta forum för forskning och utveckling,
 - att det finns tillgång till utbildningsmöjligheter i första hjälpen för både psykisk och fysisk hälsa,
 - att det finns tillgång till krishanteringsstöd med samisk språk- och kulturkompetens
 - att kunskap sprids om psykisk ohälsa, hbtq, funktionsnedsättning och våld i nära relationer.

Kunskapsnätverket för samisk hälsa

Sametinget ingår även i Kunskapsnätverket för samisk hälsa (enl. styrelseprotokoll 2023-12-12—13, § 205, beslut avs. avsiktsförklaring) som beviljats medel av regeringen för 2024.

Regeringen beräknar att avsätta medel för genomförande av kunskapsnätverkets insatser även för 2025 samt 2026.¹⁶

Bland riktade insatser i kunskapsnätverkets strategi ingår att:

- Psykisk ohälsa: Regionerna bör stödja och driva suicidförebyggande arbete bland samer. Detta behöver ske i samverkan med det samiska civilsamhället, kommunerna, Sanks, brukarorganisationer och ideella organisationer.

Prioriterade vårdområden enligt strategin är: primärvård, vuxenpsykiatri, barn- och ungdomspsykiatri, geriatrik, akut omhändertagande i extrem glesbygd, samt förebyggande hälsovård med inriktning på utsatta grupper.

Övriga beslut och ställningstaganden

Sametingets plenum har 2021-02-26, § 9.1 antagit motion 536 som föreslår att Sametinget skyndsamt upprättar årliga temadagar med fokus på psykisk ohälsa, anhörig- och beroendeproblematik och dit alla samer är välkomna.

Vidare har sametingets styrelse¹⁷ till socialdepartementet meddelat sitt stöd för Umeå universitets strävan att ges ett nationellt uppdrag kring samisk hälsoforskning och utbildning inom samisk hälsa.¹⁸ I universitetets skrivelse lyfts bland annat Sametingets hälsopolitiska handlingsprogram samt att det vid Umeå

¹⁶ Regeringsbeslut 2024-03-14, S2023/03375 (delvis).

¹⁷ Skrivelse "Samisk hälsoforskning i Sverige", dnr 2020-426.

¹⁸ Skrivelse till Socialdepartementet, "Nationellt kunskapscentrum för samisk hälsovetenskaplig forskning och utbildning, Umeå universitet, dnr FS 1.6.6-424-21.

§ 10 Motioner – *forts.*

§ 10.6 M 615- Psykisk ohälsa bland samer – *forts.*

universitet redan bedrivs internationellt och nationellt välrenommerad samisk grund- och spetsforskning inom ett flertal vetenskapsområden och vid alla fakulteter. Inom universitetet finns bland annat Vardduo - Centrum för samisk forskning, Sami dutkan (samiska studier) vid Institutionen för språkstudier, samt Arcum - Arktiskt centrum. Universitetet är också medlem i partnerskapet The Arctic Five tillsammans med fyra ytterligare arktiska universitet i Sverige, Norge och Finland. Partnerskapet har bland annat till syfte att utveckla arktisk forskning och högre utbildning, däribland samiska frågor samt hälsa och välmående.

Sametingets styrelse har 2024-08-27 – 28, § 103 behandlat ärende om Sametingets konsultation med Folkhälsomyndigheten avseende metodförslag i regeringsuppdrag att följa urfolket samernas hälsa. Styrelsens underlag i ärendet omfattade bland annat utredningsförslag från Umeå universitet till Folkhälsomyndigheten i ärendet. Universitetets förslag bygger på upprepande av samma modell (SHLV – samisk hälsa på lika villkor) som genomfördes 2021, av forskare vid Umeå Universitet i samverkan med Sametinget.

Sametinget har, som en av 26 myndigheter, medverkat i framtagandet av Nationell strategi för psykisk hälsa och suicidprevention.¹⁹ I strategin under delmål 4 Ett inkluderande samhälle med delaktiga invånare, lyfts insatsområde avseende urfolket samerna fram: "Urfolket samernas psykiska hälsa påverkas av samma faktorer som andra människors, men präglas också av folkets unika historia, kultur och samhälle. Som ett urfolk har samerna rätt att delta i samhällsliga beslutsprocesser på alla nivåer, och till inflytande i frågor som särskilt berör dem. Det är därför viktigt att samer säkras möjlighet att ta ansvar för att stärka sin psykiska hälsa och förebygga suicid, men också att påverka det arbete som utförs i samhället i stort, och belysa frågor som är särskilt relevanta för dem. Fokus för detta område bör vara att:

- utgå från ett samiskt holistiskt synsätt på psykisk hälsa, där samisk kultur och språk ses som grundläggande resurser för att samer ska må bra och kunna leva goda liv. "
- följa upp samers tillgång till vård- och stödinsatser och säkerställa att insatserna möter behoven; detta är särskilt viktigt eftersom kulturella och kontextuella aspekter påverkar hur vårdmötet upplevs och utfaller.
- se till att vårdpersonal har kompetens att möta behovet av anpassade vård- och stödinsatser, genom utbildning som bygger på kunskap om gruppens psykiska hälsa, faktorer som påverkar den och sätt att stärka hälsan.
- fortsatt regelbunden uppföljning av psykisk hälsa samt suicidalitet bland samer.

¹⁹ <https://www.folkhalsomyndigheten.se/contentassets/2c7f774f2d2a4da8be28135b2e032b05/underlag-nationell-strategi-psykisk-halsa.pdf>

§ 10 Motioner – *forts.*

§ 10.6 M 615- Psykisk ohälsa bland samer – *forts.*

I arbetet med den nationella strategin har Umeå universitet, Institutionen för Epidemiologi och Global Hälsa samverkat på uppdrag av Sametinget. Uppföljning av arbetet med den nationella strategin sker under hösten 2024, med Folkhälsomyndigheten och Socialstyrelsen som sammankallande.

I övrigt finns anknytning till psykisk hälsa i de rasismuppdrag som flertalet myndigheter har om rasism mot samer, där Sametinget ingår i referensgrupper och i samverkansuppdrag i enlighet med Åtgärdsprogram mot rasism mot samer.²⁰

Styrelsen beslutade 30 september – 1 oktober 2024, § 116.2 föreslå Sametinget besluta

att avslå motionen.

Pargrafen justeras omedelbart

Sametinget beslutade 19 -20 november 2025, § 43.12

att bordlägga motionerna 599, 602, 606, 612, 614, 615.

²⁰ <https://www.regeringen.se/informationsmaterial/2022/07/atgardsprogram-mot-rasism-mot-samer/>

§ 10 Motioner – *forts.*

§ 10.6 M 615- Psykisk ohälsa bland samer – *forts.*

Veronika Håkansson föreslår att återstående ärenden bordläggs.

Ordföranden förklarar debatten avslutad.

Ordföranden ställer proposition för bifall till eller avslag till Veronika Håkanssons och finner att Sametinget godtagit Veronika Håkanssons förslag att bordlägga återstående ärenden; §§ 10.4-10.7 Motioner samt § 16 Sametingets röstlängd

Sametinget beslutar

att bordlägga §§ 10.4-10.7 Motioner samt § 16 Sametingets röstlängd.

Psykisk ohälsa bland samer

Vi har under lång tid fått rapporter om att det finns psykisk ohälsa ibland samiska befolkningen. Nu finns det forskning och aktuella rapporter, Sametinget har information i Syöldate februari 2023 av forskargruppen Lávvuo*. Det visar att fler samer än ickesamer har upplevt ohälsa och suicidtankar. 6% fler samer än ickesamer (främst unga kvinnor) har självrapporterade självmordsförsök, fler har upplevt sig kränkta och lateralt våld.

Lateralt våld härrör från en komplex blandning av kulturell, historisk och social dynamik och inkluderar ett antal beteenden så som skvaller; svartsjuka; mobbning; skambeläggande; social utfrysning; familjefejder; organisationskonflikt; fysiskt våld; psykologiskt våld och hot om våld.

Det finns även rapporter att fler män upplever *Disease of despair* (sjukdom av förtvivlan, en av tre klasser av beteenderelaterade medicinska tillstånd som ökar i grupper av människor som upplever förtvivlan på grund av en känsla av att deras långsiktiga sociala och ekonomiska utsikter är dystra). Om en individ har sjukdom av förtvivlan, finns det en ökad risk för *Death of despair* som ofta kan vara självmord, drog eller alkoholöverdos eller leversvikt.

*Forskargrupp Lávvuo är en forsknings- och utbildningsmiljö fokuserad på samisk hälsa och välbefinnande vid Institutionen för Epidemiologi och Global Hälsa, Umeå Universitet. Miljöns syfte är att genom forsknings- och utbildningsaktiviteter av högsta kvalitet bidra till att stärka hälsa och välbefinnande hos det samiska urfolket i Sverige.

Forskning via Lávvuo 2023 genom uppdrag Folkhälsomyndigheten:

<https://www.folkhalsomyndigheten.se/nyheter-och-press/nyhetsarkiv/2023/mars/samers-halsa-och-levnadsvanor-undersokta-i-stor-enkatstudie/>

Yrkande

- Att Sametinget aktivt arbetar med frågan om psykisk ohälsa hos den samiska befolkningen.
- Att Sametinget stöttar forskargruppen Lávvuo och deras arbete med psykisk hälsa.
- Att Sametinget fortsätter sitt påverkansarbete hos statliga myndigheter som Folkhälsomyndigheten, Socialstyrelsen med flera så att de tar sitt ansvar i frågan.

För sametingspartiet Guovssonásti: Ågre 23/11 - 2023

Fia Kaddik

Mariann Lörstrand Blind